 <https://doi.org/10.30563/turklad.926543>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 22.04.2021
Kabul Tarihi / Accepted date : 18.10.2021
Yayın Tarihi / Date published : 20.12.2021

Atıf / Citation

Kurbanova, M. ve Korkmaz, M. (2021). Bağımsızlık Dönemi Çağdaş Özbek Şairlerinden Azam Öktem ve Edebî Kişiliği. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKİAD)*. 5. Cilt, 2. Sayı, 251-261.

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ ÇAĞDAŞ ÖZBEK ŞAİRLERİNDEN AZAM ÖKTEM VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

From the contemporary uzbek poets of the independence period Azam Öktem and literary personality

MUKHABBAT KURBANOVA¹
MUSTAFA KORKMAZ²

Öz

Sanatsal olarak büyük bir mirasa sahip olan ve esas olarak da Çağatay Edebiyatıyla temellenmiş olan günümüz Özbek Edebiyatı, 1990'lı yıllarda dağılmış olan Sovyetlerin ardından bağımsızlığını elde etmiş ve bu yıllardan sonra ortaya konulmuş olan ürünlerle de bu dönem “özgürlük veya bağımsızlık” edebiyatı olarak adlandırılmıştır. Bağımsızlık dönemi içerisinde şairler tarafından verilen eserlerin ana temasına bakıldığında, toplumda bir millî uyanışı başlatmak ve Özbek halkını aydınlatmak amacı güdüldüğü görülmektedir. Bu çalışmada bağımsızlık dönemi Özbek Edebiyatının önemli bir şahsiyeti olan Azam Öktem'in edebî kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azam Öktem, Bağımsızlık Dönemi, Özbek Edebiyatı, Çağdaş Özbek Şiiri

Abstract

Modern Uzbek literature, which has a great artistic heritage and is mainly based on Chagatai Literature, it gained its independence after the Soviets that broke up in the 1990s and this period has been named as ‘freedom or independence’ literature with the products put forward after these years. Looking at the main theme of the works given by poets during the period of independence, it is seen that the aim was to initiate a national awakening in the society

¹ Prof. Dr., Mirza Ulugbek, Özbekistan Milli Üniversitesi, Özbek Dilbilimi Bölümü. Taşkent/ÖZBEKİSTAN. E-mail: qurbonova2007@mail.ru

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2303-0777>

² Doktora Programı Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı. Niğde/TÜRKİYE. E-mail: mustafakorkmaz_51@hotmail.com.

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1022-0878>

and to enlighten the Uzbek people. In this study, informations was given about the personality of A'zam Öktem who an important figure in the literature of the independence period, based on his sample poems.

Keywords: Azam Öktem, independence period, Uzbek literature, Modern Uzbek poetry

Giriş

Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı

Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmış olduğu 1990'lı yılların ardından, Özbek edebiyatı da bağımsızlığını elde etmiş ve bu dönem edebiyatı “Bağımsızlık/Egemenlik (mustaqilik) Devri” veya “Özgürlük (istiqlol) Devri edebiyatı” olarak adlandırılmıştır (Merhan, 2007:136). Bağımsızlık Dönemi'ne kadar yazılmış olan şiirlerde ele alınan konularda anlatılmak istenen duygu ve düşünceler; açık ve net bir şekilde anlatılamamış, bunun yerine daha çok sembollerle, üstü kapalı ifade tarzıyla anlatılmaya çalışılmıştır. 1980'li yıllardan sonraki dönemlere gelindiğinde artık bağımsızlık arifesinde olan Türk milletlerinin hürriyet talebi, dönemin şairleri tarafından şiirlerinde ele alınmıştır (Terane, 2018-466). Özbek halkı için millî unsurların temel alındığı bu edebiyat dönemi, bağımsızlık düşüncesinin dillendirildiği, halkın aydınlatıldığı, bir “kendini bulma, özüne dönme edebiyatı” olarak nitelendirilmiş ve bir arayışın terennümü olmuştur (Üşenmez, 2011:145).

Manzum ve mensur olarak farklı türlerde pek çok eserin verilmiş olduğu bu dönemde, konu çeşitlilikleri tek tip olmaktan uzaklaşarak farklılaşmış, dünya edebiyatından da değişik konular alınarak eserlerdeki çeşitlilik artırılmıştır (Oba, 2014:899). Bağımsızlık Dönemi, Özbek sanatçıları için verimliliği yüksek bir dönemdir. Bu dönemde sadece konu ya da temalar değil bunların yanı sıra sanatsal tahliller ve konuların ele alınış şekilleri de zenginleştirilmiştir (Nazarov, 2009:33). Önceki senelerde başlamış olan millî uyanışın da katkısıyla, Türkistan halkının kendi geleceklerini yine kendilerinin belirleyebileceği tarihî bir fırsatın elde edilmesinde, bu dönemin etkisi oldukça güçlü bir şekilde hissedilmiştir (Açık, 2018:389).

Bu dönem içerisinde uzun yıllar Sovyetlerin baskısı altında yaşayarak sürekli Rus kültürüyle yüzleşmek zorunda kalan Türk halkının ulus benliği ile kimlik birliğinin sağlanması hususunda eserler verilmiştir. Özgürlük, millet ve vatan sevgisi gibi konuların yanı sıra medeniyet, gelişmek, dinî konular ve tarihî olayların da şiirlerde dile getirildiği bu dönem (Koraş, 2009:43) bir nevi “Farkındalık Dönemi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Azam Öktem de bu dönemin en önemli sanatçılarından biri olarak şairlik yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatta şiirin gücü, duyguların ifadesinde ve iletişiminin kudretiyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu gücü arkasına alan Öktem de toplumsal konuları geçmişte yaşanan acı tecrübelerle irdeleyerek içinde bulunduğu dönemle harmanlayabilen bir şairdir. Tematik olarak ele alınan şiirlerinden hareketle şairin sorgulayan yanı, içindeki mücadeleci ruhu, dinî temâyülü, bedel ödeme ve vatan gibi kavramları ele alış biçimi değerlendirilmiştir. Bireysel bir sanat gayesinden ziyade didaktik bir misyon üstlenen şairin toplumsal seslenişini ele alığımız şiirlerinde de görmekteyiz.

Azam Öktem (1960-2002)

4 Ekim 1960 tarihinde Fergana bölgesinin Buvayda ilçesinde dünyaya gelmiş olan Azam Öktem (Azam Khudoiberdiev), 1985 yılında Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Fakültesinden mezun olmuştur (“Аъзам Ўктам”, 2013). İlk şiir kitabı “Küzde Külgen Çiçekler” (Sonbaharda Gülen Çiçekler) 1989 senesinde neşredilmiştir. “Küzetiş” (1990), “Ziyaret” (1992), “Tereddüt” (1993), “İki Dünya Saadeti” (1998), “Kırkinci Bahar” (2000) adı altında şiir kitaplarının yanı sıra “Bola Dünyoni Tebratar” (1988), “Haber” (1995) gibi fikir yazılarından meydana getirilmiş olan mensur eserleri de kaleme almış olan Öktem; Nikolay Rubsov, Tagore ve Rabindranath gibi pek çok şairin şiirini de Özbekçeye çevirmiştir (Öktem,

2019). 1992 yılında “Bağımsızlığın Yıldönümü” nişânı ile ödüllendirilmiş olan şair, 2002 yılında Taşkent şehrinde vefat etmiştir (Gültekin, Koraş, Kurbanova, 2019:196).

Edebî Kişiliği

Azam Öktem sadece bir şair değildir. O, şairliğinin yanında edebi makaleler kaleme almış, kısa öyküler yazmış; aynı zamanda çevirmen, editör olarak da farklı türde çalışmalar ortaya koymuş olan çok yönlü bir sanatçıdır. Ancak esas yeteneği ve edebi yanının temel yansıması şiirlerinde görülmektedir. İyi bir şiir şairini besler. İyi bir şiir aynı zamanda edebiyat dünyası için yeni bir kapı niteliğindedir. Bu da şairin edebî kişiliğinin oluşumunun temel unsurudur. Öktem’in edebî kişiliğini de şiirlerinin beslediği açıkça görülmektedir. Hakikatin her zaman yanında olan Öktem’in, haksızlığa boyun eğmeyen, hakikatten ayrılmayan, alçakgönüllü ve asla ikiyüzlülüğe tahammül edemeyen kişilik yapısını şiirlerinde görmek mümkündür.

Azam; eserlerinde sıradan, basmakalıp ve düzenli bir ifade tarzıyla karşımıza çıkmaz. Bu husus onun şiirlerini aynı şablon düzeninde kaleme almamasından kaynaklıdır. Bu farklılık arz eden şiir yapısı ve sözcüklerindeki derinlik, onun sanatçı kişiliğinin en güçlü yanlarından birini oluşturmaktadır. O, şiirlerinde bulunan coşkun kahramanların içlerindeki derin ıstırapı güçlü bir mantıksal bağ ile ilişkilendirebilmiştir. Şiirlerinde Özbek Türk’ünün uzun dönemler ışığında birikimlerini ortaya koymuş olduğu atasözleri, deyimler ve halk ifadeleri aracılığıyla imgeler yaratmayı başarabilmiştir. Sözcüklerle oynaması ve kelimeleri kullanırken ortaya koyduğu aliterasyonlar, vurgu-tonlama, ironik ve eğlenceli ifadeler de güçlü sanatsal yönünün yansımalarından kaynaklanmaktadır (Karim, 2017). Rauf Parfi’nin onu sararmayan, her zaman yenilenebilen parlak ve canlı bir meyve ağacına benzetmesi (Öktem, 2019:50) de onun güçlü şiirsel yanını ortaya koyan en önemli ifadelerden birisidir.

Yaratıcı bir insan olmanın yanı sıra yaratıcı bir şair de olan Öktem’in şiirleri bir dayanışma, bir bütünleşme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz yirmi dört yaşında genç bir insan olan Azam Öktem’in 1984 yılında kaleme aldığı “Uzun bir hayat, sadece bir beyaz gömleğim var.” (Begaliev, 2015) ifadesinde kullanmış olduğu beyaz gömlek sembolü, insan onurunu simgelemekte olup, esasında, şairin edebî hayat çizgisindeki tutacağı yolu göstermesi açısından önem verdiği zihniyetini yansıtmaktadır.

Azam’ın "Gerçeğin sözünü bitirmek için kullanılan mürekkep, savaşta dökülen kan kadar değerli olacak!" (“A’zam O’ktam”, 2018) ifadesi, Özbek Türk’üne özgürlük düşüncesi, milli bilinç verme hususunda, eğitimin ve edebiyatın ne denli güçlü ve etkin bir silah olduğuna olan inancını özetlemesi açısından önemlidir. Nitekim yaşanan dönemde Sovyet yönetiminin özgürlüğün sesi olanları baskılamaya çalışması ve bunun neticesinde de bu şairlerin hürriyet iletisini ulaştırabilmek için yeni metaforlar kullanmaları, bu ifadenin ne kadar manalı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Toplumsal yaşam, Azam’ın şiirlerinde yeni ifadelerle yeniden şekillendirilmiş, kullanılan mürekkebin kutsallığını ve farkındalığını daha net bir şekilde ortaya koymuştur.

HÄYÄT adlı şiirinde şair:

Gâh bârib

Dévârgä urildi bâshim,

Gâh kélîb

Bâshimgä urildi dévâr .(Öktem, 1993:8)

“Bazen

Duvara çarptı kafam.

Bazen

Kafama çarptı duvar.”

diyerek hayatın dönemin gerçeklerini farklı bir imge ile dile getirmeye çalışmıştır. Duvar, insanın kendine ördüğü ya da bir başkasının insan için ördüğü sınırdır. Azam, sınırlarda yaşayan ve hayatı zorlayan bir kişilik olarak içinde yaşadığı toplumun engellerinden yıkılmış bir tavırla, “Kafam duvara çarptı.” tanımını kullanmayı tercih etmiştir. Fikirleri, hayalleri, geçmiş ve geleceği içinde barındıran ve kişiye felsefi bir yön veren “kafa” sözcüğünün seçilmesi manidardır. Sonra ise kafasına bir duvarın çarptığını, farkındalığı ve imgeyi güçlendirmek istercesine söylemiş, okuyucuda bir felsefe ve duygu yoğunluğu yaşatmayı da başarmıştır. Şiirlerinde duyguların ve düşüncelerin belirli bir uyum içinde oluşturduğu ve bu sebeple de şairi anlayabilmek ya da yorumlayıp onu tahlil edebilmek için mutlak surette hemen hemen her kelimenin manasını ayrı ayrı düşünmek ve değerlendirmek gerekmektedir. Bu minvalde duvar imgesi pek çok anlamda ele alınabilir. Dünyanın yerle bir edildiği II. Dünya Savaşı’nda mağlup olan devletlerin; aynı ırka, aynı kültüre ait olan vatandaşları birbirinden ayırmak için, -“Berlin Duvarı” gibi- gerçek anlamda duvarlar örülmüş ve bu duvarlar insanların önünü kesmiştir. Duvar, fiziki bölünmüşlüğü yanında psikolojik bir ayrımı da ifade etmektedir. Azam Öktem’in duvar imgesi, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nın güçlü şairlerinden Attila İlhan’ın “Bu Şiir İkinci Dünya Savaşı içinde kahredilen bütün dünya duvarları için yazılmıştır.” (İlhan, 2016:88) dediği “Duvar” şiirinde bahsettiği imgeyi de çağrıştırmaktadır.

DÉLİL şiirinde,

Qul bo 'lgän emäsmiz héch, birädärlär''

Gärchi ko 'p bäsşinlär, tälävlär o 'tdi.

O'qtälgän musht käbi turär minärlär,

Mäqbärä qubbäsi dubulgä xuddi.(Öktem, 1993:23)

“Kul olmadık asla, biraderler

Gerçi çok baskınlar, talanlar geçti.

Sıkılmış yumruk gibi duruyor minareler,

Türbe kubbeleri sanki miğferdir.”

diyen şair; uzun yıllar Çarlık Rusya’sının ve akabinde de Sovyet Rusya’nın sömürgeci işgal politikası altında varlıklarını sürdürmüş olsalar da, yaşanmış olan bütün olumsuzluklara rağmen Özbek Türklerinin millî kökenlerine bağlı kalmak erdemini ve yüceliğini göstermiş olduğunu, (Kocaoğlu, 1996:3) benlik ve kimliğinden asla kopmayarak köleleşmeyi kabul etmediğini belirtmektedir. Azam, bu mücadeleci halkın kadim bir geçmişe sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca halkın içinde bulunduğu cehaletten kurtulması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, eğitilmiş olan bir toplum en büyük ve sağlam kaleler gibidir. Bunca baskı ve yağmalara karşın kültürel olarak ayakta kalınmasında eğitiminin mücadeleci yönü yadsınamaz. Nitekim, Öktem ve çağdaşı olan sanatçılar uzun zaman öncesinde başlamış olan millî uyanışa yapmış oldukları katkılarla halkın bilinç düzeyini artırmışlar ve Türkistan topraklarında başlayan bu bilinç de kendi geleceklerini kendilerinin tayin edeceği bir tarihi fırsata dönüştürerek (Açık, 2018:389) uzun yıllar süregelen bağımsızlık ateşini alevlendirmiştir.

Millî değerlerle kadim bir kültür birikimi üzerine kaleme aldığı “Yorum Yok” adlı şiirinde Özbeklerin hafif baş giysilerinden biri olan doppı (takke) (İbrahimova, 2008:693) takan ve cüppe giyen kişilere karşı faklı davranıldığına atıfta bulunmuştur. Bu hakikati şiirinin sonunda “Biri ölecek, bir şey olacak, Özbek eski haline dönecek!” (Karim: 2017) diyerek bambaşka mana ile anlamlandırarak, belgisiz bir adıyla, bütün bir milletin örfünü yok sayan, tek kişinin dikte ettiği Rus kültürüne karşı çıkmıştır. Öktem, Özbek Türk kültürünün Özbekistan coğrafyasında canlanacağına emindir.

TÄRÄDDÜT şiirindeki,
Kéçgän närsäm- jännü o 'ylämäm héçäm
Bittä mäydän këräk – kuräşgim kélidi;
To 'şäkdä yätgülik qılmäsın ö 'lsäm!(Öktem, 1990:49)
 “Vaz geçtiğim canı düşünmem asla
 Bir meydan gerekir – güreşmek isterim
 Döşekte yatarak ölmek istemem!”

dizeleri de şairin asla pes etmeyen mücadeleci ruhunu ortaya koyan önemli ifadelerden birisidir. Öktem; bu satırlarda tek düşündüğü, özlediği ve varlığını o an ifade ettiği kavram olarak “savaşmak istedim” sözünü dillendirmiştir. Türk kültürünün en kıymetli unsuru, özgürlüğü için savaşabilme kabiliyeti ve cesaretidir. Bu sesleniş Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın seçkin şairlerinden Hüseyin Nihal Atsız'ın “Davetiye” şiirinde yazdığı:

Buyursunlar, bizim için savaş düşündür,
Din Arap'ın hukuk sizin, harp Türklüğündür. (Atsız, 2015:29) mısralarındaki savaşta duyulan özgüveni çağrıştırmaktadır.

SÄLÄMLÄMÄ şiirinde Azam:

Xâtirämni yâritgän,
Qalbdän gämni äritgän,
O'çkâr gurur yârätgän
Künlärgä sälâm o 'lsun.
Ming yillär ekin ekkän,
Häsili yâvgä tekkän,
Ekini häm muşt tukkän
Qullärgä sälâm o 'lsun.(Öktem, 2014:9)
 “Hafızamı aydınlatan,
 Kabimden gamı arındıran,
 Gururumu kabartan
 Günlere selam olsun.
 Bin yıllar ekin eken:
 Mahsülü düşman alan,
 Ekini de yumruk sıkın
 Kullara selam olsun.”

derken, güzel günlere olan özlemini lirik bir biçimde ifade etmiştir. Uzun zamandır savaşın ve zulmün altında kalan insanların çekmiş oldukları ıstırapların hasadı olarak, barışı hak ettiklerini belirtmiştir. Bu günlerin, acı da olsa, gurur içerisinde zihnini aydınlatmasını sıradan bir Özbek gözüyle görmüş olan şair, halkının düşüncelerine tercüman olmuştur.

Sormayan ve sorgulamayan insanlar için “meyvesiz odun ve tıpkı ağaç gibidirler” düşüncesinde olan şair, şiirlerinde soran ve sorgulayan bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorgulamanın insan hayatının şekillenmesinde ve yaratılıştaki farkındalığın artmasındaki en

önemli etkenlerden biri olduğunu fark eden Azam'ın “düşünme” ve “sorgulama” kavramlarını şiirlerinde sıklıkla işlendiği görülmektedir. Azam, şiirlerinin bir kısmına soru sorarak başlar ve gene soru işaretleriyle nihayetlendirir.

...O'zingni kim deya bilding dunyoga?

...Qaysi yo'lga kiribman,

Qay sori ketti pirim?

...Barin javobin so'raganingda,

Yuzingga qandoq qarayman?

“Kendini kim diye sundun dünyaya?

Hangi yola girmişim,

Ne tarafa gitti pirim?

Tümünü cevabını sorduğunda,

Yüzüne nasıl bakarım?”

...

Bir kün kelsa(Chindan-da kelar),

Qandoq javob beraman ul on:

Qalamlarga til bitsa agar,

Bitsa agar qog'ozlarga jon?

“Gün gelir (gerçekten de gelir)

Nasıl cevap veririm o gün?

Kalemlerin dili olsaydı eğer,

Kâğıtların canı olsaydı şu an?”

...Girdobiga tortar o'jar savollar.

...Kim erdik, kim bo'ldik, kim bo'lurmiz biz?

...Kim dindan va'z o'qir mayxonaga kelib?

Yo ...Yildan yilga yetaklab o'tgan

Orzularim ushalmadi-ku?(kh-davron.uz, 2018)

“Girdabına çeker inatçı sorular

Kim idik, kim olduk, kim oluruz biz?

Kim dinî anlatır meyhaneye gelip

Ya... Yıldan yıla elinden tutarak

Hayallerim gerçekleşmedi-ki.”

Azam Öktem'in bu şiiri sürrealist unsurlar taşıması bakımından manidardır. İçinde hem felsefi hem dinî motifler görülmektedir. “Bir gün gelirse?” derken tereddütünü dile getirerek “gerçekten geliyorsa” demeyi de ihmal etmemiştir. Bir hayalden, rivayetten yıllarca dillendirilen bir beklentiden bahseder gibidir. Kalemler ve kâğıtlar tükendiğinde, bütün bilgiler hiçleştiğinde ve bütün kutsal kitapların hükmünün sorulara cevap vermekte yetersiz kaldığında başlayan

“inatçı sorulardan” bahsetmektedir. Bu sorularda ironi iç içedir. Dinî vaaz edenle meyhane, aynı satırda yan yana kullanılarak tezat sanatı yapılmış, şairin kafasının içinde birbiriyle çarpışan felsefi sorular dile getirilmiştir.

Sovyet ideolojisinin baskılarıyla kaleme alınmış olan eserlere bakıldığında yaratıcı unsuru ile din ve inanç faktörünün ikinci planda bırakılarak genellikle doğa kökenli terimlerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Öktem, bu tek düze bakışı da farklı bir noktaya taşımayı başaramamıştır. Her şeyin yüce bir yaratıcısı olduğundan bahseden sanatçı, etrafımızda yaşayan bütün canlıları Allah’ın birliğine bir delil olarak görmüş ve şiirlerinde de yeni bir söyleyiş ortaya koymuştur. Dünya görüşünden ayrı, şiirsel bir dünya olamayacağına inanan şair için, din dışı edebiyat geçicidir ve teorik açıdan da sanatsal yorumlama kriterinden yoksundur.

İBÂDÂT şiirinde şair:

Tâglär sâmé‘ bo‘lib oltırışär jim,

Tâkbir äytgän çâğı guldırâb sâmä

U yänqliğ munâjât qilä âlur kim,

Yâmğır bu -piçirlâb qilingän duâ.

Él yigllär ér tirnäb, tuprâq séskänär,

Mäysälär qältirâb qilurlär säjdä.

Duâlär ijâbât bo‘lgan sänlär,

Kün nurläri bundän kältirär mujdä.(Öktem, 2019:26)

“Dağlar iki büklüm otururlar sessiz

Tekbir söyleyince gürüldeyerek gökler.

Onun gibi münacat edebilir kim?

Yağmur bu fısıldayarak edilen dua.

Kimi ağlar, kimi titrer, toprak ürker,

Bitkiler titreyerek ederler secde.

Duaların icabet olduğu seneler,

Gün ışıkları bundan getirir müjde.”

diyerek, yeryüzün yaratıcısı Allah’ın bütün varlıklar tarafından tespih edildiğini ifade ederek şiirlerinde, İslam düşüncesini de farklı bir aydınlıkla ele almaktadır. Şiirinde doğanın ve yaşanabilen tüm dünyanın Allah tarafından insanlara sunulan bir armağan olduğu düşüncesiyle bu farkındalığın oluşmasını ele almış olan şair, insanların da bu düşüncesiyle hareket ederek doğanın üretkenliğinden, cömertliğinden faydalanacak şekilde hareket etmesi gerektiği fikrini ifade etmiştir.

Öktem: *U yänqliğ munâjât qilä âolur kim,*

Yâmğır bu -piçirlâb qilingän duâ.

derken, yağmurun bahar ve yenilik getirdiğini, tabiatın beyaz bir sessizliğe büründüğü kıştan sonra, fısıltılı bir dua gibi yeniden dirilmeyi anlatmaktadır.

QUTLÂB şiirinde,

Nä bo‘lgay yaşäşnı sel äsân qilsäng,

Qıl sıgmägän köngling

*Şu 'lägä to 'lsın,
Här nämâz ârâsın Rämâzân bilseng,
Bir kündä beş häyit mubâräk bo 'lsın! (Öktem, 2014:151)*
“Ne olur yaşamayı biraz kolay etsen,
Hayata küsmüş gönlün
Işıklarla dolsun,
Her namaz arasını Ramazan dersen
Bir günde beş bayram mübarek olsun!”

diyen şairin;

*RÄMÄZÂN şiirindeki,
Kéçirgäymiz, uzrlär so 'râb,
Bäs qilämız béhudä bâhsni.
Ko 'lmdâdır ilâhiy kitâb.
O 'ldirsä häm läzzät vérär o 'q,
Tälpinädi ko 'kkä-ko 'ngil to 'q.(Öktem,1999:7)*
“Affederiz özürler dileyerek,
Keseriz lüzumsuz tartışmaları.
Elimdedir kutsal kitap.
Öldürse bile lezzet verir ok,
Çırpınır göklere gönlüm tok”.

dizelerinde uzun yıllar dininden uzaklaştırılarak yaşamak zorunda bırakılan Özbek Türk'ünün, dinî unsurlara değindiği görülmektedir. Müslümanlar için kutsal bir zaman dilimi olan Ramazan ayı ve akabindeki bayramı hayatın her alanında canlı tutabilmenin mümkün olduğunu anlatmaktadır. Şairin Ramazan ayında ön plana çıkan yardımlaşmalar, günahattan kaçınma, kötü ahlaktan uzak durma gibi unsurların yanında, bayramlarda düşmanlıkların bitmesi, barış ve kardeşlik duygusunun ön planda tutulması, toplumun saygı ve sevgi içinde varlığını sürdürmesi düşünceleri, adeta bu şiirinde canlanmıştır. Öktem, bu güzel hislerin sadece bayramlarda ya da mübarek aylarda değil de hayatın her anında yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre, hayatın her alanında Ramazan ayındaki gibi iyilik ve güzellikler olursa her namazda da bir bayram havası olacaktır; böylece her gün; beş namaz vakti, beş bayram tadında keyifle geçirilecektir.

Sovyet baskısıyla din ve kültürel anlamda da değişimler yaşamak zorunda kalan ve kendi öz kimliğini unutturulma konusunda baskılarla karşılaştırdığını da ifade eden şair:

*QÄNÄÄT adlı şiirinde:
Äsil äybım –
Tékis yo 'ldä qâqınmâqđır.
Äsil baxtıım –
Ö'zing körmäy sâğınmâqđır.
Yerü kökdän mudâm izläb*

Hätâ qıldım.
Séni tâpmâq yâli-
Dâim tâpınmâqdur. (Öktem, 1993:4)
 “Asıl suçum
 Düz yolda da dürtünmektir.
 Asıl bahtım
 Onu görmeden özlemektir.
 Yer ve gökten hep arayarak
 Yanlış yaptım.
 Seni bulmanın yolu
 Daim tapınmaktır.”

diyerek Allah’a olan inancındaki ve ona ulaşma aşkıdaki arayış yollarını ortaya koyan düşüncelerini dile getirmiştir. Şair, adeta Yunus Emre’nin,

Bu tılsımı babaglayan cümle dilde söyleyen
Yire göge sığmayan girmiş bu cân içinde

...

Yüce yüce ‘Arş düzer kendi özin anda bezer

Gör niçe cevân ider hırka palâs içinde. (Tatçı, 1997:246)

mısralarını tasavvur etmiş gibidir. Tanrı, yere göge sığmaz, bu sebeple onu yerde gökte aramak beyhude bir uğraştır ve insan bu arayışla yanılmaktadır. Onu bulmanın çaresi ise huzur içinde ona tapınmak, özünde onun varlığını hissedebilmektir. Öktem ve Yunus’un şiiri aynı “arı” gönülden çıkmıştır.

Tematik olarak ele alınan şiirlerinden hareketle Öktem’in yüz yıllardır Özbek Türk’ünün içinde bastırılmış olan hürriyet hasretini korkusuz ve cesur bir şekilde kaleme aldığı görülmektedir. Günümüz Türk Edebiyatından alınan örnek şiirlerle de tema olarak benzerlik taşıması aslında sadece ülkesinin değil, Türklüğün genel temayülü olabilecek konulara değindiği göstermektedir. Öktem, Türk milletinin eski zamanlardaki görkemli günlere yine kavuşacağına dair olan umudunu daima yüksek sesle dile getirmiştir. Toplumsal duyarlılığı yüksek, dinî ve millî konulardaki hassasiyetini farklı imgelerle ve söyleyişlerle zenginleşen şairin, Özbek edebiyatına yepyeni bir soluk ve bakış açısı getirerek çağdaşları olan sanatçılardan övgüler alması da onun güçlü sanatsal yanına bir destek niteliğindedir.

Sonuç

Uzun dönemler Rusların zulmü ve baskısı altında kalmış olan Özbek aydınları Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı Dönemi’nde, tarihî ve millî unsurlarda çalışmalar yapmaya başlamış ve Rus etkisinden kurtulma amacıyla eserler ortaya koyarak millî birlik ve bilinç noktasında önemli kazanımlar sağlamışlardır. Azam Öktem, haksızlığa boyun eğmeyen, hakkın tecelli etmesi için çalışan, yılmaz kişiliğiyle Bağımsızlık Dönemi Özbek edebiyatında adeta bir direniş taşı olarak var olmuştur. İçten ve canlı eserler kaleme alabilen Öktem, gönlünde manevî kirlenmişliğe tahammülü olmayan bir sanatçı olarak eserlerini kaleme almıştır. Kelimeleri ve imgeleri seçerek, ince bir duyarlılıkla kullanan şair, tek yönlü bir sanatçı olmaktan öte; düşünen, irdeleyen, savunan ve bilinç aşılama için halka seslenen çok sesli bir aydın olarak karşımıza çıkmaktadır. Aydınlanma fikrini içinde yaşadığı topluma anlatmak için de, sözcüklerini halkın anlayacağı bir sadelikle seçmiş; toplumsal konuları içeren duyarlılıkları

içtenlikle dile getirmiştir. Şiirlerinde millî düşünce ve bağımsızlığın ancak eğitimle mümkün olabileceğini vurgulamıştır. Geçmişte yaşanmış olan acıların; memleket, vatan, özgürlük, hak, insanlık için yaşadığına tanıklık etmiştir. Bu tanıklık; onun geleceğe ve vatana olan inancını perçinlemiş ona “inanmış bir şair” kimliği kazandırmıştır. Kaleme aldığı eserler ve konularla uzun dönemler baskı ve zorlamalarla bastırılmaya çalışılan ifadesinde güçlü ve gür bir ses olan Öktem, Bağımsızlık Dönemi Özbek edebiyatının en önemli kalemlerinden birisi olarak Türk edebiyat sahasındaki yerini almıştır. Sonraki nesiller için sanat ve şiiri toplumsal gerçeklerle yoğuran; insanlığa, tarihe, sanata duyarlı; inancını kaybetmeden milletini aydınlatan güçlü bir fener olmuştur.

Kaynaklar

- Açık, F. (2018). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*. Ankara: Kesit Yayınları.
- Atsız, H.N. (2015). *Yolların Sonu*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Gültekin, M., Koraş H. ve Kurbanova M. (2019). *Özbek Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- İbrahimova, S. B. (2008). Özbek Millî Kıyafetleri ve Takıları. *Maddi Kültür, C.II*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 683-70.
- İlhan, A. (2016). *Duvar*. (22. Basım), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kocaoğlu T. (1996). Çağdaş Özbek Şiiri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, Ankara: TDK.
- Koraş, H. (2009). *Özbek Şairi Rauf Parfi*. Konya: Kömen Yayınları.
- Merhan, A. (2007). Yazılı Özbek Edebiyatı. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C. 31*, No. 2, 125-138.
- Nazarov, B. (2009). Bağımsızlık Dönemindeki Özbek Şiirinden Manzaralar (Çeviren: Yulduzbek Musahanov). *Genç Kalemler Avrasya Edebiyat Dergisi, Y. 3*, S. 33.
- Oba, E. (2014). Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/3*.
- Öktem, A. (1990). *Küzdä Külgän Çeçäklär: Şé'rlér*. Taşkent: Edebiyat ve Sanat Neşriyat.
- Öktem, A. (1993). *Téréddüd: Şé'rlér*. Taşkent: Çolpan.
- Öktem, A. (1999). *Qırkıncı Bähâr: Şé'rlér*. Taşkent: Qatortol-Kamolot Yayınevi.
- Öktem, A. (2014). *Sähâr Väküti Yüräk Yıg'lar*. Taşkent: Maveraunnehir Neşriyat.
- Öktem, A. (2019). *To 'märis Bilän Suhbäm*. Taşkent: Muharrir Neşriyat.
- Tatçı, M. (1997). *Yünus Emre Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Terane, H. (2018). Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan ve Özbek Şiirinin Ortak Özellikleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 18/2*.
- Üşenmez, E. (2011). Modern Özbek Edebiyatı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.4*, S.19.

İnternet Kaynakları

A'zam Ö'ktam. She'rlar & Olloyor Begaliyev. (2018, 30 Mart). Erişim adresi: <https://kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/azam-oktam-sherlar-olloyor-begaliyev-azam-oktam-bir-yol-korinur.html>

Аъзам Ўктам (1960-2002). (2013, 26 Eylül). Erişim adresi: <https://ziyouz.uz/ozbek-sheriyati/ozbek-zamonaviy-sheriyati/azam-uktam/>

Begaliyev, O. (2015). Bir Yol var. "Yoshlik, S.8 (2017, 11 Ağustos). Erişim adresi: <https://saviya.uz/ijod/publitsistika/bir-yol-korinur/?imlo=k>

Karim, B. (2017). Büyük Şairin Sesi. (2017, 20 Nisan). Erişim adresi: <https://saviya.uz/ijod/adabiyotshunoslik/azam-shoirning-oktam-ovozi/>